

Posrnule žene kod Tomića, Kozarca i Kumičića

Glad, Leoni

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:844727>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Leoni Glad

Posrnule žene kod Tomića, Kozarca i Kumičića
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Leoni Glad

Matični broj: 0009063544

Posrnule žene kod Tomića, Kozarca i Kumičića

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Goran Kalogjera

Rijeka, 1. rujna 2016.

Sadržaj

Sažetak	5
Ključne riječi:	5
Uvod	1
Tomićeva, Kozarčeva i Kumičićeva posrnula žena.....	3
1. Melita.....	3
1.1. Josip Eugen Tomić	3
1.2. O romanu	4
1.3. Upoznavanje s likom	4
1.4. Upoznavanje s Melitinom obitelji i prilikama	6
1.5. Izgled i odnos prema izgledu.....	7
1.6. Melita i muškarci u njenom životu	8
1.6.1. General	8
1.6.2. Alfred.....	9
1.6.3. Branimir.....	10
1.7. Melitini ciljevi i kraj.....	12
2. Tena.....	14
2.1. Josip Kozarac	14
2.2. O pripovijetci.....	15
2.3. Upoznavanje s likom	15
2.4. Upoznavanje s Teninom obitelji i prilikama	16
2.5. Izgled i odnos prema izgledu.....	17
2.6. Tena i muškarci u njezinom životu.....	18
2.6.1. Joza	18
2.6.2. Vodnik Jaroslav	18
2.6.3. Leon.....	19
2.6.4. Đorđe	19
2.7. Tenini ciljevi i kraj	20
3. Olga i Lina.....	23
3.1. Eugen Kumičić	23
3.2. O romanu	24
3.3. Upoznavanje s likom	24
3.3.1. Lina.....	24
3.3.2. Klara	25

3.4.	Upoznavanje s obitelji i prilikama.....	25
3.5.	Izgled i odnos prema izgledu.....	26
3.5.1.	Lina.....	26
3.5.2.	Klara.....	27
3.6.	Odnosi prema muškarcima.....	27
3.6.1.	Lina.....	27
3.6.1.1.	Barun Steiner.....	27
3.6.1.2.	Slikar Mario.....	28
3.6.1.3.	Morny.....	28
3.6.1.4.	Alfred.....	29
3.6.1.5.	Artur.....	30
3.6.2.	Klara.....	31
3.7.	Ciljevi i kraj.....	31
3.7.1.	Lina.....	31
3.7.2.	Klara.....	32
3.8.	Lina i Klara.....	33
4.	Usporedba.....	34
4.1.	Naslovi.....	34
4.2.	Obitelji.....	34
4.3.	Izgleđi i društveni statusi.....	35
4.4.	Majčinstvo.....	35
4.4.1.	Melita.....	35
4.4.2.	Tena.....	36
4.4.3.	Lina.....	36
4.4.4.	Klara.....	37
4.5.	Krajevi.....	37
	Zaključak.....	39
	Literatura:.....	40

Sažetak

Književnost je bogata ženskim likovima, onim dobrim i lošim. Fatalne žene su žene niskog morala i velike moći nad muškarcima. U ovom radu proučavane su fatalne žene. Proučene su Melita Josipa Eugena Tomića, Tena Josipa Kozarca i Lina Eugena Kumičića te ponešto i o Klari koja se javlja u istom romanu kao i Lina. Za svaki roman je navedeno nešto o autoru i romanu o kojem je riječ, a zatim za svako djelo istaknuta je fatalna antijunakinja. O obrađivanim ženama iznesen je odnos prema izgledu, muškarcima, obitelji te ciljevi u njihovim životima. Na kraju rada uspoređuju se obrađivane žene, a najvažnije točke usporedbe su majčinstvo i način na koji su završile u svojim djelima. Radom je dokazano da su fatalne žene u hrvatskoj književnosti postojale i da su u mnogočemu nalikovale jedna drugoj od autora do autora.

Ključne riječi: Fatalne žene, Josip Eugen Tomić, Melita, Josip Kozarac, Tena, Eugen Kumičić, Olga i Lina, izgled, odnosi s muškarcima, cilj, majčinstvo, kraj

Uvod

Izraz *femme fatale* je francuskog porijekla i doslovni prijevod znači smrtonosna žena.¹ Takav naziv za tu vrstu žena je postao popularan s pojavom američkih noir filmova koji su se počeli snimati četrdesetih godina dvadesetog stoljeća.² Fatalne žene su veoma seksualno aktivne manipulatorice koje se pojavljuju u književnosti i filmu kao antijunakinje povezane sa zlom u većoj ili manjoj mjeri.³ Uz pojam fatalnih žena se često koristi i izraz vamp.⁴ Vamp žene su podvrsta fatalnih žena koje se od fatalnih razlikuju po većoj perverzности, proračunatosti i okrutnosti, a s vampirima ih povezuje isisavanje ili uništavanje života svojih žrtava.⁵ Fatalne žene se poigravaju muškarcima kako bi dobile ono što žele, a zatim ih odbacuju i ostavljaju zaslijepljene njihovom ljepotom zbog čega muškarci često mijenjaju karaktere i čine zločine, a sve u svrhu udovoljavanja fatalnoj ženi koja ih je uhvatila u mrežu svojih čari.⁶ Fatalne žene se nisu pojavile naglo s noir filmovima. One su postojale i prije, ali im se nije pridavala tolika pažnja i taj naziv. Jedne od prvih fatalnih žena su Eva i Helena Trojanska.⁷ One su zaslužile da ih se nazove fatalnima. Eva je promijenila Adama dovoljno da pojede plod ne pazeći na drvo s kojeg je plod potekao. Ona je bila prva žena koju je zlo zavelo i koja je djelovala pogubno na sudbinu muškarca. Helena Trojanska je navela muškarca da ju otme znajući kakve će biti posljedice, a za sve je kriva njena ljepota koja je djelovala razorno na sudbinu čitavog muškarčevog naroda. Tomićeva Melita, Kozarčeva Tena i Kumičićeve Lina i Klara možda nisu prouzročile tegobe kao Eva i Helena trojanska, ali su svjesno djelovale razorno na muškarce u svom životu i to ih čini fatalnima. One

¹ <http://www.intimatemedicine.com.hr/seks-su-ljudi/tko-su-ustvari-fatalne-zene/>, posjet 12. kolovoza 2016.

² isto

³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Fatalna_%C5%BEena , posjet 12. kolovoza 2016.

⁴ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Vamp>, posjet 12. kolovoza 2016.

⁵ isto

⁶ <http://www.intimatemedicine.com.hr/seks-su-ljudi/tko-su-ustvari-fatalne-zene/> , posjet 12. kolovoza 2016.

⁷ isto

su posrnule žene koje su same izabrale put raskalašenosti na kojem su očaravale muškarce i uništavale im životne planove.

Tomićeva, Kozarčeva i Kumičićeva posrnula žena

1. Melita

1.1. Josip Eugen Tomić

Josip Eugen Tomić je rođen 18.10.1943. godine u Požegi.⁸ U svom životu je prošao mnogo. Upisao je i napustio bogosloviju, bio je urednik časopisa *Glasonoša* u Karlovcu i pomagao je uređivati časopis *Slavonac*, radio je kao učitelj, studirao je pravo, a radio je i kao činovnik.⁹ Prvo objavljeno djelo mu je bio prijevod Schillerove drame *Djevica Orleanska* iz 1864., a zadnje mu je djelo tragedija *Veronika Desinićka* iz 1904.¹⁰ Mnogo je prevodio sa brojnih jezika, radio je i u kazalištu, a napisao je i brojne kazališne komade kao što su komedije *Bračne ponude* i *Zatečeni ženik*.¹¹ 1870ih godina Tomić se odmiče od pučkih kazališnih komada i približava se građanskom realizmu.¹² Đuro Šurmin je u Tomiću vidio naturalista i verista, a Emil Štampar tvrdi da je Tomić uglavnom romantist zbog svog romantičarskog zanosa za povijest, idealiziranja hrvatskih domoljuba i negativnog odnosa prema tuđincima, ljubavne sentimentalnosti i drugih obilježja romantičarskih pisaca.¹³ Pisao je i pjesme, a njegovoj su zbirci *Leljinke* prigovarali zbog pretjerane erotičnosti.¹⁴ Unatoč brojnim kazališnim komadima, javnosti je postao poznat po svojim romanima: *Zmaj od Bosne*, *Kapitanova kći*, *Emin-agina ljuba*, *Udovica*, *Za kralja – za dom* i *Melita*. Iako je originalan autor, Josip Eugen Tomić je ostao u sjeni Augusta Šenoae, a novija književna kritika mu ne posvećuje dovoljno pažnje.¹⁵ Tomiću najvažniji zadatak

⁸ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61707> , posjet 12. kolovoza 2016.

⁹ Isto

¹⁰ Cvijeta Pavlović, Dramska tehnika Josipa Eugena Tomića, Dani Hrvatskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.26 No.1, travanj 2000., str. 273-285, <http://hrcak.srce.hr/file/109838>, pdf str. 1., posjet 12. kolovoza 2016.

¹¹ Isto, str. 2.

¹² Isto, str. 3.

¹³ Isto

¹⁴ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61707> , posjet 12. kolovoza 2016.

¹⁵ Krešimir Nemeć, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994., str. 114.

zabaviti čitatelja i zato su njegovi romani laki za čitanje te obiluju zanimljivim zapletima u koje su upletene ideje domoljublja i propadanja hrvatskog plemstva kao u romanu *Melita*.¹⁶ Josip Eugen Tomić je umro u Zagrebu 13.7.1906.¹⁷

1.2. O romanu

Melita je roman Josipa Eugena Tomića napisan 1899. godine. Roman *Melita* je roman žene i roman društva.¹⁸ U ovom romanu je Tomićevo zanimanje za psihologizaciju žene došlo do punog jeka pa je Melita postala jedna od najboljih ženskih likova iz onodobne hrvatske književnosti.¹⁹ Zanimljiv je i ženski lik Ele, mlade žene zainteresirane mogućnostima novog doba, pomoću koje je autor želio osuvremeniti roman.²⁰ U romanu *Melita* srlja u svoju propast, a uz nju je prikazana i društvena situacija i situacija njezine obitelji. Posebna vrijednost *Melite* dosegnuta je u prikazima onodobnih socijalnih, društvenih i kulturnih problema koji se ogledaju u propasti aristokracije i sve većoj nadmoći građanstva čiju pomoć je aristokracija s gnušanjem odbijala.²¹

1.3. Upoznavanje s likom

Gotovo prva stvar koja se u knjizi kaže o Meliti je njezina titula ili titula njene majke za koju odmah saznajemo da je grofica vlastelinka i time se određuje bitan dio romana koji se bavi hrvatskim plemstvom i njegovim nezaustavljivim propadanjem. Prvo je rečeno da je Melita plemkinja, a nakon toga je rečeno čime se taj tren bavi Melita, a bavi se čitanjem Decamerona i to izdanja ilustriranog vrlo opscenim slikama koje ona proučava. Tomićeva namjera je bila da Melitinim čitanjem Boccaccia čitatelju sugerira njenu pohotnu

¹⁶ Isto, str. 115.

¹⁷ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61707>, posjet 12. kolovoza 2016.

¹⁸ Mmiroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 83.

¹⁹ Krešimir Nemeč, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994., str. 121.

²⁰ Goran Kalogjera, Književnik u sjeni (Književni portret Josipa Eugena Tomića), Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka, 1989., str. 87.

²¹ Isto

narav.²² Nije bit samo u tome što jedna žena čita Decameron i zaustavlja se na opscenim slikama, već i u tome što je ta žena plemkinja i što bi trebala služiti kao uzor građanstvu, a čitanjem Decameronu se plemstvo spušta na razinu građanstva, a mlada aristokratkinja nije kao prijašnji prikazi mladih, savršenih aristokratkinja uz koje se tjelesnost nije ni spominjala, a kamoli da bi neka od njih pored majke proučavala ono što je proučavala Tomićeva Melita.

Nakon što je predstavljena s Decameronom u ruci, Melitu od nekadašnjih prikaza aristokratskih djevica udaljava njena upletenost u aferu s generalom, ali čitatelj u tom trenutku na početku nije siguran je li Melita zaista bila upletena u kakav skandal. To se otkriva tek kasnije. Nije rečeno je li general bio prvi posrtaj mlade kontese, ali njezina ravnodušnost prema istom tom generalu označava nedostatak emocija s njene strane koji pak označava njezinu nebrigu za bivše ljubavnike i vlastiti dobar glas pa je time Melita označena kao biće tjelesne ljubavi i požude koja sam čin zavodjenja i spolnih odnosa stavlja ispred emocija i ljubavi i time je ona označena kao fatalna i posrnula žena. General je osvojen pa ona ne vidi razlog zbog kojeg bi trebala dalje obraćati pažnju na njega. Meliti je odbijanje izazov, a oni koje je osvojila joj više nisu zanimljivi. General postaje samo odbačeni ljubavnik na Melitinoj listi izazova.

Nakon što je čitatelj privučen Melitinim statusom, tračevima o njoj i generalu te njezinom tjelesnošću, dolazi vrijeme i za njen opis. Njezina je vanjština mnogo privlačnija od njezine unutrašnjosti. Melita je visoka, vitka, crne kose i crnih očiju, a posebnost je istaknuta u maloj žilici koja zatreperi kada je živčana. U njezinom izgledu nema ničeg što se u uobičajenim opisima smatra nevinim. Nema plavih očiju, plave kovrčave kose ni niskog stasa. Melita je uočljiva pojava. Fatalna žena koja se na svom putu kroz muškarce zaplela u svoje želje i tajne planove zbog kojih je neslavno završila.

²² Isto, str. 82.

1.4. Upoznavanje s Melitinom obitelji i prilikama

Melita je rodom iz upravo onakve obitelji koja je Tomiću omogućila da čitateljima predstavi kritiku i propadanje aristokracije. Tomić je realno prikazao život s kraja 19. stoljeća i tako dokazao da je bio svjestan društvene situacije koja ga je okruživala i plemstva koje je zbog svoje krivnje propadalo.²³

Melitina majka je bila primjer prave aristokratkinje koja je kao mlada mogla birati za koga se želi udati. Bila je bogata i lijepa, a odlučila se udati za grofa iz osiromašene plemićke obitelji. Grofova obitelj je izgubila svoj imetak raskalašenim životom i kockanjem, pa je grofu bilo u interesu oženiti mladu, lijepu i bogatu Anu koja se usprotivila svojim skrbnicima koji nisu odobravali Orfeja za mladoženju.

Melita je imala i brata Artura koji je naslijedio očevu želju za trošenjem pa su Orfeo, Artur i Melita živjeli raskalašeno i izvan svojih mogućnosti, a grofica Ana ih je pravdala pred drugima, a i pred samom sobom. Tomić je tako postavljenim obiteljskim prilikama dao uvid u privatne obiteljske prilike onodobnih aristokrata, ali i općenitu kritiku plemstva koje živi iznad svojih mogućnosti. Rastrošni aristokrati svjesni su svog propadanja, ali su ponosni na svoj aristokratski status i smatraju nižim od sebe i svog statusa da žive u skladu sa svojim mogućnostima. Grofica Ana u svemu tome nije glas razuma, već svojim pravdanjem članova obitelji samo gura obitelj dublje u propast. I Ana odiše aristokratskim ponosom koji ju priječi da si prizna da obitelj propada.

Melita je od svakog od svojih roditelja preuzela po jednu bitnu osobinu. Od oca je naslijedila želju za raskalašenim načinom života, a od majke je naslijedila nešto manje očito, a to je odlučnost. Grofica Ana je blaga i nenametljiva, ali kada je žarko željela udati se za grofa Orfeja pokazala je odlučnost i upornost i nije odustajala dok nije dobila muškarca kojeg je htjela. Takvo ponašanje pokazuje i Melita kada zavodi svoje ljubavnike. Ona je

²³Isto, str. 93.

odlučna, uporna i nemilosrdna prema svemu što joj stane na put. Razlika između majke i kćeri leži u tome što je majka cijeli svoj život bila zadovoljna i sretna s osvojenim muškarcem iako je on bio loš muž, a Melita nije zadovoljna ni s najboljim jednom kad je ostvarila svoj cilj.

Posebne sličnosti su uočljive i između oca i sina koji dijele ljubav prema novcu i ženama, a ponekad čak i istim ženama zbog čega se između njih javlja rivalstvo. Melita odbacuje brata zbog njegovih spletki, a ne uviđa koliko toga ona spletkari za svoju korist i koliko u tome nalikuje na brata koji se na kraju odao ljubavnicama i raskalašenosti kao i Melita na svom kraju.

1.5. Izgled i odnos prema izgledu

Melita je bila crnokosa ljepotica i bila je svjesna svog dobrog izgleda kojeg je koristila kako bi namamila muške poglede. Dobar izgled je bio njena paukova mreža u koju je hvatala svoje žrtve. Jedan od primjera je biciklistički izlet za koji je Melita naručila odjeću iz Beča i spretno se okretala u smjeru vjetra da joj se hlače oblikuju po lijepom tijelu i tako je Alfredu pružila pogled na svoje noge.

I u drugim prilikama Melita pokazuje da je svjesna svog izgleda i moći koju zbog njega ima nad muškarcima. Ona se brinula o svom izgledu i naručivala nabolje preparate i skupe haljine kako bi se održala lijepom. Melita je tašta. Izgled joj znači više od bilo čije dobrote, a ljubav prema izgledu nadmašuje samo njena ljubav prema raskalašenom životu i novcu koji joj omogućava takav život. Ona se poistovjećuje sa svojim izgledom koji joj daje moć na koju se oslanja u svim svojim uspjesima. Takvoj ženi trudnoća je postala teret upravo zbog izgleda koji ona smatra narušenim. Taštoj i egocentričnoj ženi kakva je Melita, dijete nije značilo sreću već teret koji je ona plaćala svojom ljepotom. Kad je prvi put primijetila promjene koje je na njoj uzrokovala trudnoća, reakcija je bila burna:

„Melita ogleda se dobro u njem - a lice joj stade dobivati bijesan i očajan izraz. Sada već nije bilo nikakve sumnje. Njezin fini i uzahni aristokratski nosić bijaše otečen i ružno raširen na rubu nosnica, a usnice bijahu nabubrene i modrikaste kao da su natučene bile. U najvećoj jarosti izmahne zrcalom i što je jače mogla lupi njim o stijenu da se je razbilo na sto komada.“²⁴

Melita nije tužna što se mijenja. Ona je bijesna na sve što je dovelo do bilo kakve, makar i sitne, promjene njezine ljepote. Njezina zloba postaje izražena čim se dirnulo u njezinu ljepotu. Ona nema snage ni glumiti mirnoću. Njezino ružnije lice odgovara njenoj ružnoj duši. Nakon što je otkrila promjene na licu gube se sve simpatije prema njoj i suosjećanje čitatelja koje je moglo postojati prema njoj zbog njene ljubavi prema Alfredu, a simpatije odlaze u nepovrat kad prokune Branimira, ali i svoje nerođeno dijete. Melita odbacuje ulogu majke i ulogu žene. Sebe, ljepotu i užitak stavlja ispred muža i nerođenog djeteta. Kakva mora biti žena koja pokazuje takav bijes prema djetetu zbog nečeg kao što su natečene usne? Pored muža i djeteta koje raste u njoj, nju je zabrinjavalo da neće moći osvajati muškarce, ali to je ona. Fatalna žena koja nije ništa kad ostane bez svog utjecaja na muškarce. Smatra da je ništa bez svoje ljepote što je vidljivo i u njezinim razmišljanjima:

„Naopako da izgubi svoju ljepotu, da ostane nakazno njezino lice kojim je srca osvajala i očaravala tolike muške glave.“²⁵

1.6. Melita i muškarci u njenom životu

1.6.1. General

Prvi muškarac u Melitinom životu ubačen je u roman već na samom početku. Možda i nije prvi, ali je prvi za kojeg čitatelj saznaje. Riječ je o dosta starijem generalu s kojim se Melita zabavljala u Mlecima. General je bio oženjen, a fatalna Melita ga je toliko izludjela da je gotovo ostavio ženu radi nje.

²⁴ Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 127., posjet 12. kolovoza 2016.

²⁵ Isto

Melita se ne približava muškarcima ako nema neke koristi od njih, tako da je vjerojatno i od generala imala neke koristi makar to bio samo i željeni užitak. S Alfredom dokazuje da joj se nitko ne može oduprijeti nakon što je oženio Ljubicu a ne nju, a Branimir joj je bio potreban radi novaca. General Zelenkaj se spominje na početku romana, na sredini i na kraju. Iako djeluje kao nebitan lik, ipak je veoma koristan za karakterizaciju Melite. Na početku postavlja problem njezine posrnulosti, a na sredini pokazuje dubinu njezine proračunatosti, ali uključuje i njezina oca koji je očito znao za kćerkine afere i pomagao joj sakriti ih jer je i sam bio takav. Koliko Melita zna biti umiljata i zanosna govori činjenica da je general i kad se drugi put sretnu očaran njome, a on je njoj bio samo zabava što je vidljivo po odgovoru koji mu je dala na pitanje bi li se udala za njega bez ljubavi:

„Zašto ne? Udaja sa zaprekama stvar je vrlo zanimljiva i kadra da me osvoji.“²⁶

Na kraju romana je ostala bez boljih opcija i udala se za generala koji je, kao i ostali muškarci u njenom životu, kasno shvatio da je združen sa ženom koja ga uništava.

1.6.2. Alfred

Alfred je Meliti važna, a možda i najvažnija osoba u životu. Možda joj nije važan on kao osoba, ali je odigrao važnu ulogu u smjeru kojim je njen život krenuo. Ženidbom s drugom ženom on joj je postao stalna zanimacija i sredstvo pomoću kojeg je dokazivala svoju vrijednost samoj sebi. Postao joj je opsesija koju je morala zadovoljiti. U početku Alfred je u potpunosti zanesem Melitom i zato ne vjeruje da je ona upletena u bilokakvu aferu s generalom. To ponovno pokazuje koliko Melita dobro glumi i koliko lica ima za pokazivanje ovisno o situaciji. On vjeruje u dragu, lijepu i nevinu Melitu. Istu onakvu u kakvu vjeruju general i Branimir. Alfred je lik rastrgan između osjećaja dužnosti prema strini i ženi i osjeća privlačnosti koji ga vuče Meliti. Da ga je Melita pustila na miru,

²⁶ Isto, str. 84.

Alfred bi je vjerojatno zaboravio i predao se obiteljskom životu s Ljubicom, ali njeno navaljivanje i spretnost u zavodjenju natjerale su ga da ju samo želi sve više, ali nakon konzumiranja strasti ju je uspio vidjeti onakvu kakva je doista i bila, posrnula i zla žena, a on je kraj sebe imao dobru i milu Ljubicu čiju je vrijednost uvidio nakon noći provedene s Melitom. Melitina zloba je vidljiva i u preziru koji gaji prema dobroj Ljubici i prema tome što ju uopće ne dira glumiti joj prijateljicu i u isto vrijeme joj zavađati muža. Melita ne voli Alfreda. Ljubav naziva ropstvom i gadi joj se obiteljski život čak i s Alfredom, ali njegovo odbijanje za nju nije opcija. Na kraju Alfred ipak nije Melitina tipična žrtva i on ne propada u njezinim kandžama. Melita je obilježila njegov život, kao i on njezin. Meliti je on bio igračka, a ona je njemu bila ona koja je pobjegla da bi na kraju postala ona zbog čije pokvarenosti više cijeni vlastitu ženu i položaj što je bio njegov završni udarac na Melitin ego. Unatoč tome što je prevario ženu, Alfred nije negativan lik u romanu. On stalno pleše po granici između dobrog i lošeg lika. Pleše između dvije žene koje su različite kao noć i dan, ali on ipak na kraju ostaje na Ljubičinom svjetlu i odmiče se od tajanstvenosti Melitine noći.

1.6.3. Branimir

Branimir je lik u kojem nema nikakve zlobe. On je vrijedan, mlad, lijep, bogat, pažljiv i izgleda da ima sve. Baš zbog toga što ima sve on želi jednu stvar koju nema, a to je plemićki naslov koji ima Melita. Kroz njegov lik Tomić pokazuje koliko se građanstvo u novije doba uzdiže nad plemstvom koje ga i dalje bespotrebno i bespravno omalovažava. Tomić se nada da će lik Branimira privući pažnju ljudi i da će prihvatiti ekonomske savjete koji se iznose kroz branimirov lik.²⁷ Branimiru sve ide od ruke sve dok ne pokuša ući u političke vode kako bi se domogao plemićke titule, ali u tim nepoznatim vodama se ne snalazi i više ne djeluje kao jak i samopouzdan Branimir već kao neki jadnik koji se upliće u stvari koje ga se ne tiču, a kao neoprostivi jadnik djeluje i zbog

²⁷ Goran Kalogjera, *Književnik u sjeni (Književni portret Josipa Eugena Tomića)*, Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka, 1989., str. 89.

toga što ne vidi kakva je Melita sve do k ne uhvati s Alfredom, a ni onda ne djeluje kao snažna osoba već kao pokisli miš koji moli ženu da se okani bludničenja s drugim muškarcima.²⁸ Melita je odlučila zavesti Branimira zbog novca i ničeg drugog. On je taj koji je bio u stanju pružiti svu udobnost koju poželi. Branimir odmah pada u njezinu mrežu i ne gleda na stalešku razliku na koju mu zamjera punica i na koju ga upućuje njegov otac kada govori:

„Moj sinko, vjeruj mi da nije dobro ženiti se izvan kruga svoga staleža.“²⁹

Na vjenčanju plemići Branimirovog oca gledaju drugačije, gotovo posprdno što upućuje na uzdizanje plemstva čak i naspram onih koji zaslužuju više poštovanja od njih. Branimir u braku ispunjava svaki Melitin hir. On je toliko zaveden da ne vidi što mu ona radi i pokušava zaustaviti njeno ponašanje kad je već prekasno za to. Njezin dobrovoljni odlazak od njega bi njemu trebao doći kao sreća što se riješio zle, posrnule žene, ali njega Melitin odlazak boli i nikad ga nije mogao preboljeti. Branimir je ostao nevoljena žrtva svoje fatalne žene, a ona nikad nije prema njemu gajila ni trunke ljubavi već se samo jednom ravnodušno zapitala za svog dobrog supruga:

„Alica mogla bi imati pravo da krivo o njem sudim - mislila je ona u sebi bacivši u kamin Branimirov list.“³⁰

Melita na Branimiru pokazuje svoju zlobu. Uz dobrog i vrijednog čovjeka ne postaje bolja osoba, ne postaje zahvalna na životu koji može živjeti, nije zahvalna na trudu koji on ulaže u njihov brak i u pomaganje njenoj obitelji, već postaje sve ogorčenija na njega zbog okvira u koji ju želi uklopiti, a koji ona odlučno odbija. Ona nije njegova žena nikako drugačije nego samo na papiru. Za Melitu je i uobičajeno da se ne slaže sa dobrim osobama i da ju živciraju, a najnaivnije i najbolje osobe u Meliti su Ljubica i Branimir koje ona tako zla i

²⁸ Isto, str. 89.-90.

²⁹ Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 101., posjet 12. kolovoza 2016.

³⁰ Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 154., posjet 12. kolovoza 2016.

ogorčena najviše prezire i zamjera im što su prepreka na njenom putu do potpune slobode i užitka pa zato bez grižnje savjesti Ljubici zabija nož u leđa i osvećuje se Branimiru pozivnicom za vjenčanje, a da joj ništa našao nije napravio.

1.7. Melitini ciljevi i kraj

Melita nije glupa žena. Ona je zla, dvolična i proračunata i zna kako dobiti ono što želi.³¹ Ona je znala da udajom za Branimira vodi i svoju obitelj u financijski spas, ali ona to nije činila za dobrobit obitelji već kako bi sebi mogla priuštiti luksuz koji bi joj ujedno pružao i željenu slobodu.³² Kada joj odgovara, prikazuje svoju udaju kao žrtvu kao što to čini pred generalom što joj je ostavilo otvorena vrata prema njemu za budućnost:

„Ona se udaje bez ljubavi sigurno zato da za dobe umakne ispred ruševina njihova porodičnog doma i dobra. Ona se žrtvuje, tko da je ne požali?“³³

Melita je sama sebi na prvom mjestu, ali i njezin otac je stavljao sebe na prvo mjesto. Nešto kasnije, kada promišlja o Elzinom ponašanju, Branimir govori sljedeće:

„Je li tomu kriv uzgoj? Stade dalje razmišljati... Možda je imala najpoštenije roditelje i najbolji uzgoj kod kuće, pa je ipak zastranila... Ili imadu pravo oni koji zastupaju teoriju o prirođenim porocima, o manijama razne vrsti?“³⁴

Njena mirna majka ju zasigurno nije naučila razuzdanom ponašanju. Druge mogućnosti su da je takvo ponašanje naslijedila od oca, da ga je vidjela od oca ili da bi bila takva i u najčednijoj obitelji, ali na kraju nije ni bitno je li joj obitelj kriva za glavne crte njezina karaktera kad je ona takva kakva je. Obitelj

³¹Goran Kalogjera, Književnik u sjeni (Književni portret Josipa Eugena Tomića), Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka, 1989., str. 85.

³² Isto

³³Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 84., posjet 12. kolovoza 2016.

³⁴ Isto, str. 145.

joj je možda draga, ali ona ne bi počinila nikakvu žrtvu za svoju obitelj. Dovoljan dokaz za to je njeno grubo odbacivanje rođenog sina. Melita odbacuje obiteljski život jer se boji da bi izgubila život u svijetu i slobodu bez koje ne bi mogla pustiti svojim željama da je vode.³⁵ Kad bi stavila nekog drugog ispred vlastitih želja, to ne bi bila Melita kakvu je Tomić zamislio i stvorio. Melitu ništa nije gurnulo u razuzdanost, već je ona takva jer želi biti takva. Melitin kraj u ludnici bio je logično rješenje predodređeno okolnostima u kojima se našao društveni sloj koji je bio u propadanju kao i njezine strasti i način života koji je svjesno odabrala.³⁶

„Mjesec dana poslije toga razgovora dobije Branimir list od grofa gdje mu javlja da je Melita sišla s uma. Neprestana uzbuđenost, ljubovanja, sekt i orgijske, besnene noći bijahu uzrokom da je u ujedanput počela mahnuti. Nije preostalo ino nego je otpraviti u ludnicu. Psihijatri izjaviše da je njezino stanje neizlječivo.“³⁷

³⁵ Krešimir Nemeć, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994., str. 122.

³⁶ Goran Kalogjera, Književnik u sjeni (Književni portret Josipa Eugena Tomića), Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka, 1989., str. 93.

³⁷ Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 232., posjet 12. kolovoza 2016.

2. Tena

2.1. Josip Kozarac

Josip Kozarac je hrvatski pisac rođen u Vinkovcima 18.3.1858. godine. Studirao je i završio šumarstvo u Beču nakon čega je radio u struci u rodnoj Slavoniji što je ostavilo veliki trag u njegovim djelima.³⁸ Njegovo stvaralaštvo je podijeljeno u tri faze.³⁹ U prvoj fazi piše pjesme i drame i ta mu je faza najmanje uspjela i najmanje su mu poznata djela iz te faze te u njoj piše svojih osamdesetak pjesama koje nisu imale veći utjecaj na onodobnu kritiku i publiku, a prva od njih, *Zmija u Hrvatskoj lipi* iz 1875, mu je ujedno i prvo objavljeno djelo.⁴⁰ U drugoj fazi Kozarac prelazi na pisanje pripovijedaka i romana kao što su pripovijetka *Slavonska šuma* i roman *Mrtvi kapitali*, a tu fazu dovršava svojom poznatom *Tenom*.⁴¹ Nakon uspješne druge faze svog stvaralaštva, Kozarac radi odmak od dotadašnjeg realizma i okreće se sve većoj psihologizaciji likova što je označilo odmak od dotadašnjih motiva iz svakodnevnih života običnih ljudi, a jedna od najpoznatijih Kozarčevih pripovijedaka iz te faze je *Oprava*.⁴² U Opravi je riječ o neznatnom događaju koji potakne muževu ljubomoru i zbog koje on krene preispitivati cijeli svoj dotadašnji bračni život. Pratimo njegova razmišljanja koja vode otkrivanju ženine nevjere, ali vidimo i način na koji se žena borila s nevjerom svih tih godina zbog čega je i ona izvanredno opisana, iako priča nije prikazana iz njezine perspektive. Josip Kozarac je jedan od prvih pisaca realizma koji je posvetio veću pažnju ženskim likovima.⁴³ Kozarac je umro u Koprivnici 21.8.1906. godine.

³⁸ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33565>, posjet 12. kolovoza 2016.

³⁹ Mmiroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 94.

⁴⁰ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33565>, posjet 12. kolovoza 2016.

⁴¹ Mmiroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 95.

⁴² Isto

⁴³ Isto

2.2. O pripovijetci

Tena je pripovijetka Josipa Kozarca. Ona pripada njegovoj drugoj stvaralačkoj fazi, a izdana je 1894. godine.⁴⁴ U *Teni* Kozarac proučava slavonsko selo u kojem živi djevojka Tena, promjene koje unosi dolazak kapitalizma, promjene u patrijarhalno uređenom društvu, siromaštvo i nemoral koji donose stranci, ali je želio pokazati i da su i domaći ljudi, a ne samo stranci, krivi za gospodarsko propadanje što je vidljivo u neradu i nezainteresiranosti Teninog oca za vlastiti posjed.⁴⁵ *Tena* prikazuje mladu ženu u njezinim posrtajima od njihova početka pa do kraja koji odstupa od realizma.

2.3. Upoznavanje s likom

Pripovijetka započinje opisom Tene. Nije bila ljepotica oduvijek, čak je bila i neugledna, ali se vremenom razvila u pravu crnokosu i crnooku ljepoticu. Uz njenu ljepotu navedena je i njena ravnodušnost prema svim velikim životnim pitanjima. Ravnodušna je prema izboru budućeg muža kao i prema majčinoj smrti jer se nakon toga osjećala slobodnom da radi sve što je željela, a što joj je majka zabranjivala. To sve djeluje kao da je Tena bilo otupjela. Ona nipošto nije bila hladna djevojka bez volje za život, ali se predala majčnim zapovijedima bez snage da se izbori za vlastiti život i želje koje su nadilazile majčine snove o njenoj udaji. Tek nakon majčine smrti postaje svjesna sebe i svoga tijela. Zbog naglih promjena koje su izbile iz skrivenog djela Teninog karaktera, a nisu omiljene, brzo se gubi osjećaj безусловne naklonosti prema lijepoj djevojci. Ona počinje živjeti sa majčinom smrću, a to što se tako brzo odala grijehu pokazuje slabost njena morala i osjećaja dužnosti. Ona nije jaka ličnost već slab karakter koji pušta drugima da je vode, a kada nema drugih koji bi preuzeli ulogu vođe, Tena se prepušta svojim željama bez da promisli o svojim djelima. Ona nema duboke motivacije ili dubokih želja i trenutak u kojem se našla ju vodi u drugi pa nema neki cilj koji ju vodi kroz život. Čak se i svog prvog ljubavnika i velike

⁴⁴ Isto

⁴⁵ Isto

ljubavi odriče s prvim ispunjenjem drugih tjelesnih želja. Tako je uveden lik Tene.

2.4. Upoznavanje s Teninom obitelji i prilikama

Tenina majka je bila vrijedna žena koja se brinula za sve i težila obiteljskom životu što je vidljivo iz njene brige za kućanstvo koje je vodila bez očeve pomoći i njezine želje da ostane živa dovoljno dugo da uspije udati Tenu. Da je ostala živa, možda Tena ne bi posrnula kao udana žena. Tenin otac je neradnik koji sav posao prepušta ženi, a zaradu ostavi na šanku. On je primjer dobrog sluga, a lošeg gospodara. Kada ima poslodavca, dolazi na posao i raduje se gotovom obroku, a kada je dobio svoju zemlju nije bio kadar upravljati njome. On je nezainteresiran i otupio na ono što mora raditi. Tenu ne dira majčina briga, siromaštvo ni očeva nebriga. Ona je u nezainteresiranosti nalik na oca što je vidljivo u citatu:

„Nu domaći život nije imao nikakova upliva na nju; prvo zato, jer to nije bilo ništa izvanrednoga u selu, a drugo jer ona nije bila tanje ćudi, a da bi je se takova što dojmitimoglo; uvrгла se posve u oca.“⁴⁶

Iz citata je vidljivo da je opisan život Tenine obitelji, ali i cijelog njenog sela, a takvim je opisom Kozarac postavio kritik ponašanja onodobnih seljaka koji se ne brinu za vlastitu zemlju. Stranci su ti koji je znaju iskoristiti i unovčiti, a domaći ljudi na svojoj zemlji rade za strance i vesele se dobačenom komadu kruha dok stranci žive bogato i raskalašeno. Stranci su ti koji donose promjene u život u selu i to u dva navrata. Prvi put je dolazak vodnika s kojim Tena kreće u ljubavnu avanturu, a drugi je Leon s kojim kreće na put raskalašenosti i bludničenja. Stranci kao što je Leon su prikazani kao loši, ali i domaći ljudi kojima je junakinja okružena doprinose moralnoj i ekonomskoj propasti domaćih sela.

⁴⁶Josip Kozarac, Odabrane pripovijetke, http://ss-amkaramaneo-vis.skole.hr/upload/ss-amkaramaneo-vis/images/static3/951/File/kozaracj_pripovijetke.pdf, str. 19., posjet 12. kolovoza 2016.

2.5. Izgled i odnos prema izgledu

Tena je krenula u život kao ružno pače i tek se kasnije razvila u ljepoticu. Svi oko nje su primjećivali njenu ljepotu koje je ona ostala nesvjesna sve dok Leon nije otišao i ostavio je samu s njenim izgledom kao izvorom primanja. U tom trenutku Tena je odavno prestala biti nevina seoska djevojka i postala je razuzdanom ljubavnicom. Njezin izgled ju opija i ona se divi sama sebi. Svjesna je da je ovisna o svom izgledu i prisjeća se seoskih djevojaka koje su koristile svojim izgledom na isti način kojim se i Tena koristila njime. Prisjećanje na ostale posrnule djevojke koje su sada ružne djeluje kao upozorenje čitatelju kako će radnja završiti neslavno po ljepotu glavne junakinje. Oholost zbog njenog izgleda čini da ne sumnja zašto bi netko njoj tako lijepoj bezrazložno donio dar pa zbog toga oboli od kozica. Čim je izgubila izgled, izgubila je i ljubavnike, a s njima i svoj izvor zarade i života. Blagostanje u kojem je živjela nestaje s njenom ljepotom.

Tena je najsretnije dane svoje ljepote provela nesvjesna svog izgleda, a s primjećivanjem ljepote postaje sve više zla sve dok ju gubitak ljepote ne udalji od života koji je do tada poznavala. Ožiljci su motiv koji se pojavljuju tek nakon počinjenog grijeha i simboliziraju njezinu duševnu propast kroz tjelesni gubitak prihvaćenih vrijednosti ljepote.⁴⁷ Ožiljci pokazuju koliko je postala pokvarena i kakav je stvarnost raskalašenog načina života. Žena koja se tako odnosi prema sebi i drugima i svjesno oduzima tuđe ne može biti dobra žena. Rugala se Božjoj zapovijedi koja zabranjuje uzimanje tuđeg ženidbenog druga i mislila da je zastarjela, a nije pomišljala na bol koju nanosi suprugama svojih ljubavnika i upravo ju je zbog te boli kojoj se rugala sustigla kazna. Jedina nada dolazi kroz lik njene prve ljubavi, vodnika, koji u njoj vidi naznake njene stare ljepote koja

⁴⁷ Helena Sablić-Tomić, Ženski likovi s prijelaza stoljeća (Na primjeru novela Josipa Kozarca. Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora), Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.27 No.1 travanj 2001., str. 112-122, <http://hrcak.srce.hr/file/109757> , pdf str. 6., posjet 12. kolovoza 2016.

predstavlja onu čistoću koju je posjedovala i koje se odrekla radi raskalašenog života.

2.6. Tena i muškarci u njezinom životu

2.6.1. Joza

Joza je prvi muškarac koji je Teni bio nešto više od prijatelja. Njezin zaručnik s kojim nije bila u fizičkom dodiru, a za njega se nije ni zanimala, već je prema njemu bila potpuno ravnodušna. Nije bila zaljubljena, a njena majka ga je izabrala kao dobrog ženika jer je bio među imućnijima u selu i dobro je izgledao. U to doba Tena je svjesna neimaštine, ali još joj materijalna dobra nisu bitna i Joza ju ne privlači ni iz koristi. Kasnije se taj odnos mijenja. Joso je i dalje zasljepljen njenom ljepotom, a ona se nakon Leona promijenila i teži udovoljavanju svojih putenih i materijalnih želja. Nije htjela Jozu za supruga, ali joj je djelovao kao idealan seoski ljubavnik. Joza je Tenu stavljao ispred svoje žene i dijelio ju s Đorđem. Bila je ničija. Njezina pogubnost je prestala djelovati na Jozu onog trena kad je nestala njezina ljepote. Nije Tena kao Tena bila zanosna nego njezina ljepota, a za ljubav u takvom odnosu nije bilo mjesta pa ju Joza ostavlja bez pomisli da bi mogli nastaviti svoju vezu.

2.6.2. Vodnik Jaroslav

Vodnik je najbliže ljubavi što je Tena iskusila u svom životu. On ju je upoznao s drugačijim odnosom muškarca i žene i izdvajao se iz mnoštva sličnih seoskih momaka koji su je do tada okruživali. Čak i s njim kojeg je navodno voljela, nije željela brak već je samo željela zauvijek mu biti tako bliska. Ona je njega očarala na prvi pogled i veselio se što će biti prvi koji ju ljubi, ali najjači osjećaj koji je gajio za nju je ipak bila ljubav, a tak osjećaj se obično ne gaji prema fatalnim ženama. Vodnik nije opsjednut Tenom, ali ipak gaji duboke osjećaje prema najljepšoj ženi koju je ikad vidio. Vodnik je uvodi u svijet ljubavi, ali ne i u svijet raskalašenosti kakvog je upoznala s kasnijim ljubavnicima pa zbog toga postoji nada u njihovu sretnu zajedničku budućnost.

Vodnik je dio Tenine neiskvarenosti i putenosti u samom nastajanju, ali ne i dio njenog propadanja pa mu se zbog toga u očima miješa nevina Tena s propalom ženom koju je našao po povratku iz rata. Vodnik povezuje Teninu prošlost i budućnost kao i dvije strane njene ličnosti, a ujedno predstavlja i onaj oslonac i vođu bez kojeg Tena ne zna ostati na moralno ispravnom putu.

2.6.3. Leon

Leon obilježava dio Teninog života u kojem raste njena raskalašenost. On je simbol njezinog moralnog propadanja i odavanja grijehu kao izvoru zarade i blagostanja bez posljedica za nju koja griješi. Ona više nije zaručnica ni voljena ljubavnica, već samo lijepa igračka koja dosadi kad je daleko od oka, a koja je potrebna kad je njena ljepota na vidiku samo zato što nema ljepše od nje. Leon Teni ništa ne znači. On je za nju samo lijep i lak izvor zarade koji želi zadržati za sebe. Ona mu ne laže i oboje su svjesni u kakvom su odnosu. Ona njemu daje svoju ljepotu za kojom on žudi kao i svi koji je ugledaju tako krasnu, a on s njom dijeli svoje bogatstvo koje joj od prvog pogleda na njega znači više od Leona. Njemu njena nevinost nije značila ništa. On ju nije napao s namjerom da ju pokvari, već mu djeluje prirodno da se ona razuzda okružena bogatstvom. Leon je bio taj koji ju je pokvario i pokazao koliko može zaraditi dajući svoju ljepotu onima koji je mogu platiti, a kada je to napravio, odlazi dalje. Tena ostaje pokvarena i bez njega kao izvora prihoda prirodan nastavak radnje je bio taj da nađe manje imućne ljubavnike, umjesto jednog bogatog, i tako se spusti još niže postajući ljubavnica mnogih umjesto ljubavnica jednog.

2.6.4. Đorđe

Ako je Leon bio simbol Teninog propadanja, onda je Đorđe simbol njezine nadolazeće propasti koja se najavljuje Teninim odnosom s Đorđem dok je još bila u odnosu s Leonom. Đorđe je na nižoj društvenoj ljestvici što odaje da je Teni zaista svejedno s kim će biti dokle god taj netko može financirati njezine želje i pratiti njenu razuzdanost. Đorđe je lik očaran Teninom ljepotom i ona na

njega djeluje kao prava fatalna zavodnica. I on, kao i Joza, zapostavlja ženu i obaveze zbog ispunjavanja Teninih želja i hirova i uživa što ga pušta da joj bude dovoljno blizak kako bi sve to činio. Tenina ljepota je dovela do Đorđove opsjednutosti koja je pak dovela do žestokog nezadovoljstva njegove žene, ali i ciganske zajednice koja nije prihvaćala takvo odbacivanje obitelji radi žene koja ga iskorištava i nije iz njihove zajednice. Da je Tena pametnije birala ljubavnike ne bi se dovela u situaciju da joj se ljubavnikova žena osvećuje. Đorđe nije sam po sebi upropastio Tenu, ali je bio naznaka i poveznica ka njezinoj konačnoj propasti prikazanoj kroz gubitak njene ljepote u kojem je sudjelovala i njegova očajna žena koja je učinila sve što je mogla, pa i sama posrnula, kako bi ga zadržala.

2.7. Tenini ciljevi i kraj

U početku Tena nije imala nikakve stavove glede toga što želi postići u svom životu, tko želi biti, kako se ponašati i što želi imati. S majčinom smrću javlja se njena prva velika želja iliti vodnik kojeg je zavoljela. Tena je tada počela sa svojim željama koje se javljaju kad nešto vidi ili iskusi, a ne kada o nečemu promisli. Tena zaželi vodnika i to sad, a budućnost je za nju nešto nebitno:

„Što će njoj budućnost, kada je on i sada i uvijek uza nju? Zar ima kakove prošlosti, kakove budućnosti, zar nije sav taj život samo jedan jedini slatki čas? Što je to budućnost, što je to vjenčati se, što je to biti muž i žena?“⁴⁸

Tu je vidljivo i da Teni brak ništa ne znači čak ni kada razmišlja o braku s voljenim čovjekom. Tada je već izgubila majku koja joj je ucrtavala životni put i služila joj kao moralni oslonac bez kojeg je Tena postala moralno i karakterno slaba žena, a ujedno i povodljiva i razuzdana žena koja se odaje trenutnim željama.

⁴⁸ Josip Kozarac, Odabrane pripovijetke, http://ss-amkaramaneo-vis.skole.hr/upload/ss-amkaramaneo-vis/images/static3/951/File/kozaracj_pripovijetke.pdf, str. 21., posjet 12. kolovoza 2016.

Tenin otac je kockar i pijanica, ali nema saznanja o tome je li održavao ljubavne veze kao Tena, ali je zasigurno sudjelovao u njenima i odobravao ih zbog osobne koristi. Tena vuče korijene za svoje ponašanje od oca, a od majke sigurno nije naslijedila svoju raskalašenost jer je majka bila dobra, vrijedna i moralna žena. Tena nije znala planirati i bila je pasivna i bezvoljna žena dok ju otac nije gurnuo u Leonovo naručje. Ona bi možda u svojoj pasivnosti i zanemarila taj razuzdani dio svoje osobnosti, ali pošto je bila lako zaljubljiva u sve što joj je uspjelo pobuditi zanimanje, daje se Leonovom bogatstvu više nego samom Leonu. Tena je oduvijek imala dozu raskalašenosti u sebi koja bi možda ostala zatomljena da nije bilo njenog oca jer Tena radi ono što joj osoba od oslonca kaže da čini, a onda su je preuzeli njeni nagoni. Ni kasnije Tena ne teži napretku ili dugoročnoj osiguranosti, već živi u trenutku i daje se za ispunjenje svojih trenutnih želja. Tena je moralno slaba žena za što biva kažnjena vidljivim tjelesnim znakovima.⁴⁹ Njezin nizak moral joj dozvoljava da misli kako se ljubav kupuje i, kako sama kaže, može ju imati onaj koji ima novaca. U takvom razmišljanju nema mjesta za ljubav i nema mjesta za druge. Samo ima mjesta za vlastitu korist i užitak. Da je bila pametnija, ne bi mislila samo na sadašnjost pa ne bi završila kao ružna, siromašna i propala žena i služila kao ruglo selu. Na početku je pasivna, ali barem nije zla. Njezina zloba najbolje izvire u razgovoru s Ivkom oko Ivkine trudnoće. Ona se grozi trudnoće i djece, a sve vjerojatno s toga što ona ne bi mogla brinuti samo za sebe i svoje potrebe.

Tena završava u krastama i siromaštvu odbačena od svih. Kraj u kojem dolazi vodnik i nada kojom taj kraj odiše je pretjerano romantičarski i jako odudara od realizma druge Kozarčeve faze i socijalno-ekonomske problematike Slavonije koju je volio prikazivati.⁵⁰ Romantičarski kraj ima svoje mjesto u

⁴⁹Helena Sablić-Tomić, Ženski likovi s prijelaza stoljeća (Na primjeru novela Josipa Kozarca. Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora), Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.27 No.1 travanj 2001., str. 112-122, <http://hrcak.srce.hr/file/109757>, pdf str. 5., posjet 12. kolovoza 2016.

⁵⁰Mmiroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 95.

takvom realističnom djelu jedino ako je nada ujedno i kritika. Nada u bolju budućnost bi mogla biti i kritika te nade za koju je bio potreban stranac da je da.

3. Olga i Lina

3.1. Eugen Kumičić

Eugen Kumičić je hrvatski književnik porijeklom iz Brseča u kojem je rođen 11.1.1850. godine.⁵¹ Studirao je povijest, zemljopis i filozofiju u Beču nakon čega je otišao u Pariz gdje se upoznao sa Zolinim tekstovima.⁵² Nakon svog kratkog boravka u Parizu, Kumičić se vraća u Zagreb gdje radi kao profesor u gimnaziji, počinje pisati i postaje zastupnik Stranke prava.⁵³ Prvo objavljeno djelo mu je bila novela *Slučaj* iz 1902. Godine, a zadnje djelo mu je povijesni roman *Kraljica Lepa* iz 1902. Godine.⁵⁴ U Kumičićevim romanima izraženo je domoljublje, a likovi se dijele na crne i bijele pa tako oni dobri likovi vole Hrvatsku i hrvatski jezik, a loši ne cijene ni jedno ni drugo i često kritiziraju dobre zbog ljubavi prema Hrvatskoj kao što to često čini Klara Olgi u romanu *Olga i Lina*. Druga poznatija djela su mu romani *Jelkin bosiljak*, *Začudeni svatovi*, *Pod puškom* i *Urota Zrinsko-Frankopanska*.⁵⁵ Kumičić je i po povratku u Zagreb ostao zainteresiran za Zolin rad i postao je poznat po pokušaju uvođenja naturalizma u Hrvatsku.⁵⁶ Kumičić je preuzeo i neke osnovne crte stvaranja zapleta kao što su njegove idealizacije, intrige i neočekivani raspleti, a u središte radnje je uglavnom upleten i mladi par koji je izrazito domoljuban, a na put tom paru staje neki stranac koji narušava idilu priče.⁵⁷ Kumičić se odao fabularnim stereotipima stvorenim kako bi se ugađalo publici, ali u doba u kojem je on stvarao nije bilo jasne podjele na visoku i nisku književnost, a publika još nije bila naviknuta na romane bez zanimljive fabule koja se lako prati, pa, kada se to uzme u obzir, umjetnička vrijednost njegovih

⁵¹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604>, posjet 12. kolovoza 2016.

⁵² Isto

⁵³ Isto

⁵⁴ Miroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 93.

⁵⁵ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604>, posjet 12. Kolovoza 2016.

⁵⁶ Krešimir Nemeč, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994., str. 184.

⁵⁷ Isto, str. 185-187

romana nije umanjena uporabom stereotipa i ugađanjem publici.⁵⁸ Eugen Kumičić je umro u Zagrebu 13.5.1904. godine.⁵⁹

3.2. O romanu

Olga i Lina je roman Eugena Kumičića izdan 1881. godine. I u ovom je djelu vidljivo njegovo nastojanje da prikaže odnos domaćih ljudi prema strancima koji ih tlače i unose negativost u živote domoljuba.⁶⁰ U *Olgi i Lini* je vidljivo i Kumičićevo dijeljenje likova na dobre domoljube kao što je Olga i loše strance kao što je Lina.⁶¹ Žene dijeli na potpuno pozitivne kao Olga i na potpuno negativne razvratnice kao što je Lina.⁶² Romanom dominiraju nježna ljubavna priča s Olgine strane i Linine manipulacije muškarcima s druge strane. Njihove priče se isprepliću kroz lik stranca Alfreda koji je olgin neželjeni zaručnik i Linin ljubavnik te je ovdje on taj stranac koji unosi nemir i uništava život lika domoljuba Olge.

3.3. Upoznavanje s likom

U *Olgi i Lini* postoje dvije središnje fatalne žene. Lina je, naravno, važnija fatalna žena u djelu, ali takav lik nalazimo i u Olginoj majci Klari.

3.3.1. Lina

Opis Line je detaljan. Ona je crnokosa, crnooka, visoka i vitka, a Kumičić već u njenom prvom opisu daje naslutiti njenu razbludnost. Lina na prvi pogled djeluje veselo i neusiljeno, ali nije ni nalik na nježnu Olgu i odaje neku otvorenost prema muškom rodu koja daje naslutiti njenu narav pogotovo kad se uz to ubroje epiteti iz opisa koji pokazuju da nije čedna djevojka. Alfred je očaran Linom već nakon par rečenica što pokazuje punu razornost Linine pojave. Ona zavede bez da se i potruđi i bez da joj je u cilju zvesti. Ona je

⁵⁸ Isto, str183-184

⁵⁹ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604>, posjet 12. kolovoza 2016.

⁶⁰ Mmiroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 93.

⁶¹ Krešimir Nemeć, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994., str. 188.

⁶² Isto

uočljiva pojava svjesna svoje snage. Prvi dojam o Lini je zapečaćen njezinim ljubljem s Arturom i nakon toga dojam o njoj postaje sve gori. Prvi put je predstavljena uz svoga oca koga Alfred doživljava kao kavalira. Uz Linu i njenog navodnog oca ide i Artur koji je Linin vjerni pomagač. Već nakon prvog upoznavanja s likom Line, slijedi i prvo namještanje događaja od strane Line i Artura. Linin lik je od samog početka postavljen tako da nije bilo mogućnosti da postane dobra. Nema nade čitatelja za obrat na kraju koji će Linu odvesti na pravi put. Ona je od početka do kraja fatalna i razvratna žena koja pametno manipulira događajima i zna kako otvoriti vrata prema bilo kojem muškarcu kojeg poželi iz bilo kakvih razloga, a da pri tome održi dojam nevinosti kod onih kod kojih želi ostaviti takav dojam.

3.3.2. Klara

Klara je Olgina majka. Prvi dojam o njoj nije tako uočljiv i negativan kao kod Line. Druge fatalne žene nisu najprije prikazane kao majke, a ona je pa upravo to unosi nevjericu i veći šok kad čitatelj shvati da ima aferu s kćerkinim zaručnikom i kad već na sljedećih nekoliko strana nađe novog ljubavnika. Spominje se njezin odgoj i pošten muž, a govori se i da još nije ostarjela. Klara je primjer nešto starije fatalne žene koji dokazuje da se potreba za razuzdanim načinom života ne gubi ni s majčinstvom ni s godinama.

3.4. Upoznavanje s obitelji i prilikama

Kumičić ne daje značajan pogled u negdašnje obiteljske prilike svojih posrnulih žena. Klarine obiteljske prilike spomenute su tek usput, a Linine obiteljske prilike o kojima se govori su lažne kao i gotovo sve što je predstavila javnosti. Nema ni pravog razloga zbog kojeg bi Kumičić dao opis obiteljskih prilika kad radnja počinje odmah, bez zastajkivanja i bitno je ono što se sad događa. Nedostatak opisa Lininih obiteljskih prilika je opis sam po sebi. Lina ne poznaje svoje roditelje i samo se nagađalo od kud bi mogli biti. Nedostatak

zaštite obitelji pokazuje koliko je snalažljivo kročila kroz život, kako je nestalna poput roditelja i koliko je lažna kao i njezin izmišljeni otac i izmišljena tetka.

3.5. Izgled i odnos prema izgledu

3.5.1. Lina

Lina je ljepotica. Ona je tog svjesna i zna iskoristiti svoj izgled u svakoj prilici. Ništa što čini nije slučajno niti neisplanirano pa čak ni kad se pretvara da spava:

„Dugo se vrtjela Lina na divanu da legne što dražesnije, da što zamamnije razgrne svoje divote.“⁶³

Ona nije neiskusna i točno zna kako postaviti svoje tijelo i u što ga zaogrnuti da se sviđa muškarcima i da mu pomuti razum, a da ne ispadne proračunata. Njen izgled joj služi kao glavno sredstvo za postizanje cilja, ali ona ne ovisi samo o izgledu, već je i veoma sposobna glumica koja i zakopčana do grla može izvući novac od muškarca ako to odluči. Koliko se dugo namještala pokazuje da je svjesna svakog djelića svoga tijela i njegovih prednosti. Lina nema period u kojem je njena ljepota narušena ili period u kojem je svjesna svog izgleda više no inače jer ga je svjesna uvijek. Najgori period po pitanju izgleda doživljava pred sam kraj knjige i to zbog neimaštine i poroda. U tom periodu njezin izgled nije narušen kao takav, ali joj pojava nije dovoljno zamamna za posao kojim se planirala baviti. To što ju nitko nije htio nedotjeranu pokazuje koliko su bludne žene ovisne o svom izgledu i pojavi. Čak i na najnižim granama svog zanata ne mogu uspjeti ako ne izgledaju najbolje. Čim se malo uredi, njen izgled odradi svoje i postaje poželjna muškarcima kojima se nudi i koji su voljni platiti da bi imali njeno tijelo.

⁶³ Eugen Kumičić, Olga i Lina, <http://www.orlovac.eu/knjige/olga.pdf>, str. 39., posjet 12. kolovoza 2016.

3.5.2. Klara

Klara je opisana kao još uvijek lijepa žena. Niska i nešto obla stasa, ali lijepa. Nije opisano koristi li se svojim izgledom kako bi ulovila muškarce, ali djeluje kao da se više koristi svojim ponašanjem, a veliku ulogu igra i njezino bogatstvo. Kad joj Alfred kaže da je još uvijek lijepa, ona djeluje začuđeno. Žena kao ona zasigurno traži potvrdu svoje ljepote kroz odnose s muškarcima i zavađanjem istih, ali Kumičić ne daje opširniju razradu Klarinih stavova o vlastitoj ljepoti. Ona je druga fatalna žena u romanu, žena koja ima mnoštvo ljubavnika, ali služi za prikaz tužnih Olginih životnih prilika i služi kao par Lini, ali nije u centru autorove pažnje.

3.6. Odnosi prema muškarcima

3.6.1. Lina

3.6.1.1. Barun Steiner

Linin prvi muškarac s kojim je predstavljena je njezin lažni otac barun Steiner prema kojem je i ona predstavljena kao barunica iako je građanka. Ne izgleda kao da joj je Steiner ljubavnik, ali ne djeluje ni kao da joj je otac koji pazi na ponašanje svoje kćeri jer joj daje slobodu dok razgovara s Alfredom. Steiner djeluje tek ponešto nervozno dok Lina ispituje Alfreda o plesačima u gradu. Ona odmah odaje dojam jake ličnosti koju ni njezin otac ne kontrolira. Linin pravi odnos s barunom se otkriva nešto kasnije kada ga Alfred ode potražiti kako bi od njega zatražio Lininu ruku:

„Jest, jest, moja ljubavnica! Krasne, dražesne li djevojke. I mene je ružno ostavila na cjedilu... prokleti onaj talijanski slikar! Ah, ludorije! Pa što zato? Bolje, dakako, bolje po mene da me je ostavila. Ta to je vrag od djevojke! Uvijek joj treba novaca i novaca, a o vjernosti niti se ne govori.“⁶⁴

⁶⁴ Eugen Kumičić, Olga i Lina, <http://www.orlovac.eu/knjige/olga.pdf>, str. 50-51, posjet 12. kolovoza 2016.

U tom citatu Kumičić prikazuje srž Lininog karaktera i srž njenog odnosa prema muškarcima. Baruna je iskorištavala i dovela ga na prosjački štap svojim načinom života, ali opet je ona bila ta koja ostavlja. Muškarci se upletu u njenu mrežu i nisu sposobni otići od nje. Barun je bio svjestan i Linine rastrošnosti i nevjera, ali nije bio u stanju odvojiti se od fatalne Line i njene ljepote. Svima je bolje bez Line, ali oslobodit će je se tek onaj koga je ona odlučila pustiti iz svojih kandži.

3.6.1.2. Slikar Mario

Slikar je bio Linina zanimacija između dva ljubavnika. Kada joj je dosadio osiromašeni barun Steiner, uhvatila se za slikara koji joj je djelovao lijep i zanimljiv, a i on je sam bio očaran njenom ljepotom. Mario je možda bio pametniji od muškaraca koji su imali veću ulogu u njenom životu ili bar otporniji na njene čari. Prvotni žar za Linom mu je brzo nestao:

„Slikar signor Mario s kojim je pobjegla Lina iz toplica u Italiju, nastojaše dan i noć da se što prije riješi Njemice. Njezino raskalašeno i prosto vladanje, a i drugi neki razlozi prisiliše ga da se na uljudan način već nakon mjesec dana s njom rastao.“⁶⁵

Mario se brzo zasitio Line, ali sudeći prema tome koliko se trudio riješiti je, zaključuje se da je ipak Lina bila ta koja je otišla i to najvjerojatnije onda kad je to njoj odgovaralo.

3.6.1.3. Morny

Morny je moćnik u čije naručje Lina odlazi nakon slikara. Takvi joj moćni ljubavnici odgovaraju zbog njihovog položaja i novca koji dolazi s tim položajem. U to doba njene afere s Mornyjem, u Pariz dolazi i Alfred kojeg Lina uspijeva otpraviti preko granice pozivajući se na svoj odnos s Mornyjem i zavađajući policajca koji je bio na dužnosti. Mogla je sve što je naumila.

⁶⁵ Isto, str. 45.

Iskorištavala je bogataša koliko god je mogla, a nije nudila ništa zauzvrat što je i navelo Mornyja da je se riješi:

„Morny je volio poligamiju, ali nije želio da bude komu suparnik. Lina mu bila nakon nekog vremena dosadila, pa ju je dao otpraviti preko granice, upravo onako kako je i ona Alfreda.“⁶⁶

Morny i Mario su bili sličniji Lini po načinu života od baruna i Alfreda što im je omogućilo da im ona bude gotovo jednako zamjenjiva kao i oni njoj. Razlika je u tome što su oni željeli baš njezino tijelo, a ona je željela bilo čiji novac.

3.6.1.4. Alfred

Alfred je za Linu jadnik, lako zaveden muškarac koji nema dovoljno novaca da bi ga htjela za stalno, a opet joj je ponekad od koristi. Ona mu postaje jedini san bez da se i potrudila oko njega koliko može. Toliko je zaveden da ne vjeruje niti u jednu istinitu ružnu stvar koju čuje o Lini, a lažne Linine dobre strane prihvaća kao zapovijed:

„Ta ona nije ni bogata, ni barunica, ona je – propala žena! Steiner je lagao! Okrutnih roditelja ima dosta na ovom svijetu...“⁶⁷

Prema njemu je Lina možda i najokrutnija. Tjera ga iz države, ostavlja zaboravljenog, a ne prereže niti koje ga vežu za nju već i dalje hrani njegove lažne nade u nju. On čini sve što je u njegovoj moći kako bi joj bio drag i kako bi je usrećio pa čak iz tog razloga ženi i dobru Olgu, a njoj šalje novce i ne pomišljajući da je ona samo jedan od njenih ljubavnika. Gori je čak i od osiromašenog baruna koji shvaća Lininu narav. Alfred ne vidi prirodu Lininog odnosa s Arturom čak ni kad su pod njegovim krovom. I kada završi razdoblje u

⁶⁶ Isto, str. 55.

⁶⁷ Isto, str. 52.

kojem je očaran njome, ne može otići od nje. Ona je njegova fatalna žena od koje se ne može maknuti:

„Linu nije više ljubio, ali ipak nije mogao živjeti bez nje.“⁶⁸

Tek na samom kraju, kad je već potpuno lud od siromaštva, gladi i grižnje savjesti prema Olgi, Alfred uočava kakva je Lina i sumnja u nju da je ubila Olgu. Svoju opsesiju Linom je platio svojom mladošću, ljepotom, imutkom, ali i zdravim razumom. Kao lik je bitniji za donošenja zla u Olginu sudbinu, nego kao Linina igračka.

3.6.1.5. Artur

Artur je Lini najvažnija muška osoba u životu. Ona njega ne voli, a ni on nju. Jedno drugom su podrška u spletkama i raskalašenom načinu života. Lina je u tom odnosu vođa, ali ipak ne podcjenjuje Artura kao druge muškarce niti ga novčano iskorištava, već mu novčano mora pomagati. Veza Artura i Line je najzanimljiviji odnos između osoba suprotnih spolova u romanu. Kumičić ne daje otvoreno karakterizaciju tog odnosa i puno se toga mora iščitati. Kad prvi put Lina i Artur budu intimni u knjizi, još uvijek vlada dojam da joj je on rođak pa taj odnos dolazi kao šok. Oboje su jednako pokvareni, ali Arturu nedostaje Linina sposobnost i ljepota pa ne može sam uspjeti u tom prevrtljivom i bludnom svijetu, a Lini je nedostajala osoba od povjerenja da joj obavlja sitne zadatke koje ona sama nije mogla obaviti. Ta osoba nije mogla biti žena jer bi je ili osuđivala ili joj postala suparnica, a Artur ima savršenu dozu pokvarenosti i pameti da bi mogao slijediti Linu i biti joj podrška bez da se s njom nadmeće za mjesto vođe. Odnos je ostao nenarušen do samog kraja. On njoj ugađa, a ona njemu daje da uživa dio njezinog blagostanja. Artur ostaje uz Linu i u doba njene najveće neimaštine. Oni su nerazdvojni par koji pomaže jedan drugog najbolje što zna i tako održavaju svoj odnos uzajamno se iskorištavajući.

⁶⁸ Isto, str. 101.

3.6.2. Klara

Klara održava ljubavne odnose sa više muškaraca u knjizi. Ni od jednog ne traži materijalnu dobit već samo užitak. Ona dobije koga god želi, a njena dobit od muškaraca se sastoji u osjećaju veće vlastite vrijednosti za koju je s godinama izgubila osjećaj. Njeni ljubavnici dolaze k njoj i provode vrijeme u njenom stanu nudeći sebe zauzvrat. Najzanimljiviji su njeni odnosi s Alfredom i barunom Smidtom. Njezina veza s kćerkinim zaručnikom i njezin pritisak na kćer da se uda za njenog ljubavnika nadilaze granice zle žene i ona s tim postaje izopačena i perverzna žena. Od početka je preprisna sa svojim budućim zetom i takav njihov odnos djeluje ogavno u dodiru s Olginom nevinošću, a odbojnost prema liku Klare zapečaćuje njen odnos prema Olgi. Drugi zanimljiv muškarac je barun Smidt koji je u zamjenu za Klarin novac dao svoju titulu, ali on je bio taj koji joj je prokockao imetak. U vezi sa Smidtom ona nije bila fatalna žena, već izigrana žena koja je pala u zamku Lininih želja.

3.7. Ciljevi i kraj

3.7.1. Lina

Linini ciljevi u životu su jasni. Ona želi ugoditi sebi i omogućiti si lagodan život. Želi život bludnice dok djeluje kao dama. Nije rečeno kako je prvi puta Lina zagazila u bludan život, a prvog ljubavnika u knjizi lažno predstavlja kao oca što pokazuje iskusnu ljubavnicu i iskusnu lažljivicu. Njene laži djeluju kao prirodno izrečene, a lažima pokriva svoje prethodne laži pa opet nekako djeluju kao istina onima koji su podlegli čarima njenog izgleda. Sredstva kojima postiže svoje ciljeve su laži, izgled i spletke koje ju čine nepobjedivom u njenim namjerama, ali njena je velika slabost rasipnost. Ona ne razmišlja o tome da nerazumno troši dobiveni novac i da će joj možda zatrebati jedan dan jer je potpuno sigurna u moć svoga izgleda koji joj je u životu samo pomagao. Lini je u cilju i zadržati svoju slobodu. Bez slobode ona ne bi bila Lina koju je Kumičić zamislio. Najbliže gubitku slobode dolazi pred kraj svoje zajednice s Alfredom, ali uspijeva ponovno stati na noge i iza njega. Imala je mnogo prilika za ostvariti

se kao nečija žena, ali ona je previše nesputana da bi mogla živjeti s obavezom prema bilo kojem muškarcu koji je ne pušta da radi što god joj se prohtije. Artur joj ne brani slobodu ni u jednom pogledu njenog života pa zato njihova veza tako dobro funkcionira. Alfred je bio opčinjen njome i mogla ga je kontrolirati, a izabrala je dati ga drugoj ženi zbog svoje koristi jer se njegovom ženidbom uspjela novčano osigurati, a i zadržati svoju voljenu slobodu. U Linine ciljeve nisu spadali ni ljubav i titula. Mogla je postati voljena i mogla je postati barunica, a ona je jasno odabrala sasvim suprotno od toga i tako zadržala sebe onakvom kakva je i bila. Postaje sve gora što je bliže kraj, a vrhunac njezine zlobe leži u bezosjećajnom davljenju mlade Olge pred njenim sinom i to zato što nije mogla pričekati ni dan da umre prirodnom smrću. Zbog toga što je proganja Olgin lik ona ne djeluje ništa bolja i to ne djeluje kao dovoljna kazna za tako zlu osobu. Na kraju ona ne bude kažnjena smrću kćerke, a radnja završava u kaosu u koji je Linin život naglo bačen.

3.7.2. Klara

Klarini ciljevi su ugađati samoj sebi pomoću svojih ljubavnika koji joj pomažu podignuti narušeno samopouzdanje i nadoknaditi one dijelove njenog života koji čine da se osjeća nižom, a ona želi biti visoko na društvenoj ljestvici. Svoje želje Klara nameće jednoj Olgi koja ne dijeli majčine sklonosti i želje. Klara nije zadovoljna svojim statusom građanke iako je bogata i može imati sve što poželi. Kako je u *Meliti* dana kritika plemstva ovdje je dana kritika bogatog građanstva koje ne postavlja kraj svojim željama. Klara je težila društvu aristokrata čak i ako su građani koji ju okružuju mnogo bolji ljudi. Ona nije sposobna kao Lina da ostvari ono što želi pa ostvaruje svoje snove preko Olge, ali vješta Lina zna Klarine slabosti i bez da ju je osobno upoznala. Klara je zaslijepljena mogućnošću da postane barunica kao i njena kćer pa radi svojih nerazumnih želja gubi imetak koji je njezin vrijedni muž radom stekao, ali je ipak sretna što je stupila u brak:

„U Zagrebu nema sretnije žene od barunice Klare Steiner. Čini joj se da je sav svijet gleda prijekim i zavidnim okom kad se njiše u svojoj bogatoj kočiji na kojoj se blista barunski grb. Njeni nanovo uređeni saloni otvaraju vrata samo nekim izabranima.“⁶⁹

U citatu je vidljivo ostvarenje Klarinih najvećih želja i to je doba njene najveće sreće jer je u to doba imala i visok položaj i mnogo novaca, a veselje joj je jedino kvarila koja kila viška koja ju je podsjećala da ipak nije prava aristokratkinja. Klara se zbog siromaštva preselila u Beč i tamo je iznajmljivala sobe djevojkama za koje se naslućuje da su se prodavale za novce baš kao što je i Lina s Arturom otvorila svoj bordel. Od svog visokog društva kojemu je težila nije joj ostao nitko, a na pogrebu su joj bili samo tetka, unuk i djevojke kojima je iznajmljivala sobe što govori da je kažnjena gubitkom društvenog statusa i imutka.

3.8. Lina i Klara

Lina je u Klari vidjela korist pa se čak i udala za Alfreda kako bi se dokopala novca za koje je vjerovala da ih Klara još uvijek ima iako je brak bio ono čemu nikako nije težila u svom životu. Dvije raskalašene žene su se brzo upoznale u malom gradu i postale nerazdvojne prijateljice zbog svojih sličnih sklonosti i razmišljanja o životu. Svoju zlobu su obje najbolje iskazale na Olgi koju ni jedna nije voljela. Teško je ocijeniti je li gore što je majčinom željom Olga silovana ili što ju je Lina pred smrt zadavila pred malenim sinom. Da su se prije poznavale bi zasigurno i više otežale Olgin život. Linina zla narav vidljiva je i u tome što bez grižnje savjesti započinje prijateljstvo s majkom djevojke koju je nemilosrdno zadavila. Njih dvije su mlađa i starija verzija istog tipa žene. Životi im imaju mnogo sličnosti kao što su brak iz koristi, nevoljeno dijete koje su gurnule u propast i smrt, a nalikuju jedna drugoj i u konačnom poslu kojim su se bavile iznajmljujući prostor posrnulim ženama.

⁶⁹ Isto, str. 86.

4. Usporedba

4.1. Naslovi

Naslovi svih knjiga upućuju na glavne junakinje. *Melita, Tena, Olga* i *Lina* kao naslovi odmah upućuju na važnost naslovnih junakinja. I bez da su istaknute naslovima bi dominirale tim djelima, ali ovako usmjeravaju čitateljevu pažnju na baš te djevojke. Čitatelj bez sumnje zna da se pažnja neće prebaciti na neke druge likove. Tri žene iz naslova su fatalne junakinje, a pozitivan lik je jedino Olga čiju je sudbina odredila druga naslovna junakinja istoga romana. Junakinje ne dominiraju djelima samo svojim imenom, već se i jačinom svojih karaktera stavljaju na mjesto pokretača radnje.

4.2. Obitelji

Postoje sličnosti kod očeva naslovnih junakinja od kojih su sve sličnije očevima nego majkama koje su suprotnih karakternih osobina. Melitin otac je razvratnik i rasipnik koji gleda samo svoju korist, a takva je i Melita za razliku od dobre i štedljive majke. Tenin otac je rasipnik koji ovisi o drugima i trenutnoj situaciji, a i sama Tena ovisi o trenutnim željama i mogućnostima da ispuni te želje. Ona ovisi o tuđem novcu, kao što je otac ovisio o tuđoj pomoći. Ni Tena nije nalik na vrijednu i moralnu majku. Lina nije poznavala svoga oca, ali po tome što je nestao se zaključuje da nije bio odan njenoj majci, a ni privržen ideji da odgaja svoje dijete pa tako i Lina odlazi od svoje kćerke. Na kraju je i dobra Olga koja je nalik na dobrog i radišnog pokojnog oca, a ne na razuzdanu majku. O Klarinim roditeljima se ne saznaje kakvi su bili osim naslućivanja da je odgajana slobodoumno. Iz navedenog je vidljivo da su sve žene iz romana karakterima i ponašanjem bile nalik na očeve. One nisu bile kombinacija očevih i majčinih karaktera, već su nalikovale samo na očeve. Očevi nisu igrali veliku ulogu u njihovom odgoju pa je zaključak da se sklonost razuzdanosti može naslijediti i genetski, ali se tako nasljeđuje i mirnoća i blagost, a majčin odgoj ne može se boriti protiv nasljeđa očevih karakternih osobina u Tomićevoj *Meliti*, Kozarčevoj *Teni* i Kumičićevoj *Olgi* i *Lini*.

4.3. Izgledi i društveni statusi

O Klarinom izgledu se ne govori mnogo, ali se govori mnogo o izgledu Melite, Tene i Line. Sve tri si nalikuju. Sve su visoke, lijepog stasa, crne kose, crnih očiju i bujnih grudi. Može biti da je to bilo do autorovih ukusa o ženama, ali vjerojatno je i da je u njihovom crnilu nešto mistično i zanosno što nema onu nevinu notu koju nalazimo u plavim očima i plavoj kosi Melitine nevine suparnice Ljubice i Linine drage suparnice Olge. Izgledi tih žena se razlikuju kao i njihovi izgledi, karakteri i imovinska stanja u kojima su rođene. Obje suparnice, Ljubica i Olga, su u poželjnom imovinskom stanju i bez plemićke titule koju su dobile udajom, ali tri navedene fatalne crнке se razlikuju društvenim statusom onoliko koliko je to moguće u tri djela. Melita je lijepa aristokratkinja s dugim obiteljskim stablom. Ona predstavlja propast plemstva i propast morala. Tena je zanosna seljakinja. Nije poznata njena daleka obiteljska povijest, ali su predstavljeni njeni roditelji. Tena predstavlja propast sela i morala sela. Lina je prekrasna građanka koja glumi plemkinju, ali ne zato što joj je stalo do plemićkog naslova, već iz koristi. U njoj nije sadržana ideja propasti građanstva koliko u Klari, ali svakako predstavlja moralno posrnulu ženu građanskog sloja. Posrnulim ženama nije zajednički društveni status, ali im je zajednička želja za bogaćenjem bez truda, moralno propadanje i izgled.

4.4. Majčinstvo

4.4.1. Melita

Majčinstvo je važan dio života žene, ali majčinstvo podrazumijeva staviti djetetove potrebe ispred vlastitih što za Melitu, Tenu, Linu i Klaru djeluje ograničavajuće, ali se sve razlikuju po pitanju majčinstva. Biti nečija majka ne znači samo roditi dijete. Majke su to od početka djetetovog života i ako imaju ikakvog izbora ne puštaju ga od sebe, čuvaju ga od zla i obasipaju ga svojom ljubavi kao što to čini Olga za svog sina. Melita je rodila, ali ona nije majka svom sinu. Trudnoću gleda kao teret za njezin izgled. Njezin sin joj ništa ne

znači i na stranicama na kojima šokira svojim ponašanjem prema tek rođenom sinu ona kaže:

*„Melita sam i – ništa drugo! – I stala se opet smijati sotonskim smijehom, da je
Elu zazeblo na dnu srca.“⁷⁰*

Zbog svog okrutnog ponašanja prema vlastitom sinu je izgubila i simpatije moderne i slobodoumne Ele. Majčinstvo je svetinja, a Melita se odrekla te uzvišene uloge zbog svojih sebičnih razloga zbog kojih nije gajila nikakve simpatije prema vlastitom djetetu. Čak su joj i njeni konji značili toliko mnogo više od njenog djeteta. Ona nije ništa drugo osim onoga što je. Bludna žena željna slobode koja ne podnosi niti jedan pogled na stvari koje doživljava kao prijatnu željenom načinu života.

4.4.2. Tena

Tena nema lijepe stavove o majčinstvu. Izjavi nešto slično Meliti kada kaže da je ona ona. Ona je to što je, a o braku tada nije mislila kao o nečem poželjnom. Otvoreno kritizira Ivku što je zatrudnjela, a mrska joj je i pomisao na veći broj djece što smatra božjom kaznom. Tenu stav o djeci nije obilježio toliko koliko je obilježio Melitu jer nije imala vlastite djece i jer se na kraju daje naslutiti da će se ipak ostvariti kao majka pa zato i ostaje nada u oprost njezinog bludnog načina života. Majčinstvo će ju iskupiti.

4.4.3. Lina

Lina nije željela brak, ali se na kraju udala zbog nade u novčanu dobit kao i Melita, ali je Melita ipak puno bolje odigrala svoje karte za udaju. Lina je rodila, a svoje dijete je napustila ubrzo nakon poroda i to je ostavila dijete na brigu poludjelom i agresivnom čovjeku koji nije vjerovao u to da je otac Linine kćeri. Ni kasnije nije zaštitila svoju kćer, već ju je zvala da radi u njenoj javnoj kući, a to što ju je zvala da radi takav posao pokazuje koliko je loša kao majka

⁷⁰ Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, str. 164., posjet 12. kolovoza 2016.

čak i kada je prisutna. Nije govorila s gađenjem o kćeri, ali nije ni pokazala majčinsku ljubav.

4.4.4. Klara

Klara je najgora majka od svih navedenih žena. Manje je zlo učinila Melita kad je odbacila sina, a i Lina kad je gurnula Idu u prostituciju. Klara je grubo postupala s Olgom koja je bila blaga, dobra, draga i poslušna djevojka. Živcirala je majku svojom blagom pojavom koja se nije uklapala u majčin način života. Olgina skromnost nije bila dobrodošla u Klarin način života. Grubo je gurala kćer u naručje čovjeka kojeg ne voli, nije suosjećala s kćerkinim patnjama i bila je odgovorna za kćerkino silovanje po čemu je postala najgori lik u Kumičićevoj knjizi. Gora čak i od Line koja ju je ubila. Nebriga za kćer vidljiva je i u tome što ju nije bilo briga za kćerkinu bolest i smrt. Smišljala je izgovore da ne vidi umiruću kćer, a čak joj nije bila ni na grobu. Odgojila je unuka Milana, ali se ne saznaje mnogo o njihovom odnosu. Klara je odgajala svoje dijete i nije ga napustila, ali teško da ju se može nazvati majkom. Olga je i sama rekla da ju majka ne voli i da ona nema majke. Klara je bila neprijatelj vlastite kćeri koji je na nju ljubomoran i kojeg nije ni najmanje briga za njenu dobrobit.

4.5. Krajevi

Žene u književnosti koje su imale slobodne poglede na tjelesne kontakte su završavale djelomično ili potpuno tragično.⁷¹ Melita je završila potpuno tragično, a djelomično tragično su završile Tena, Lina i Klara. I Olga je završila tragično, ali ona je bila u potpunosti pozitivan lik pa se ne ubraja u podjelu krajeva posrnulih žena. Olgin tragični kraj su uzrokovale dvije djelomično tragične žene, Lina i Klara. Melita je svoj kraj dočekala u ludnici u koju ju je dovelo bludničenje. Tena je završila unakažena iz osвете, ali s nadom u bolju

⁷¹ Helena Sablić-Tomić, Ženski likovi s prijelaza stoljeća (Na primjeru novela Josipa Kozarca. Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora), Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.27 No.1 travanj 2001., str. 112-122, <http://hrcak.srce.hr/file/109757>, pdf str. 6., posjet 12. kolovoza 2016.

budućnost. Lina je završila kao voditeljica bordela, ali nije više imala status, bogatstvo, a i djelomično je odgovorna za kćerkinu smrt jer ju je gurnula u taj posao umjesto da ju je od njega spasila. Lininoj kazni treba pridodati da joj se Olga pričinjava u snovima kao kazna za ubojstvo. Klarina kazna je pad na društvenoj ljestvici uz koju se silno željela uspeti. Melita je kroz cijeli roman nestabilna pa njezin kraj djeluje prirodno. Prirodan je i Linin kraj jer se ona uvijek dočeka na noge. Klarin kraj je nešto neuvjerljiviji jer je lakše povjerovati u Lininu snalažljivost pomoću koje je otvorila bordel i njenu nebrigu o društvenom statusu nego Klarinu. Tenin kraj je najneuvjerljiviji i djeluje nametnuto. Krajevi im možda nisu dodijeljeni po zaslugama, ali ni jedna od njih nije uspjela uživati plodove raskalašenosti zauvijek i svaka je postala žrtva same sebe.

Zaključak

Tomićeva Melita, Kozarčeva Tena i Kumičićeva Lina su tri žene bitne za lik posrnule žene u hrvatskoj književnosti. Njih tri su bile fatalne žene. On se su svjesne svojih ljepota i svojih čari i znale su se koristiti onime što im je priroda podarila. Na primjerima događaja iz knjige se vide pojedine situacije u kojima je njihova fatalnost došla do izražaja. Njihov odnos prema vlastitom izgledu, odnosi prema muškarcima i stavovi o majčinstvu su pokazali zajedničke crte karaktera te vrste žena. Svaka od njih je imala dozu zla u sebi što potvrđuje njihovo pripadanje fatalnim ženama. Tena je najmanje zla, ali i najmanje pametna od promatranih žena. Znala je što je dobro za nju, ali ju je oholost zaslijepila za sve ono što se oko nje događalo, a upravo joj je to na kraju i naštetilo. Fatalnija i gora od Tene je Melita. Svjesna je svega što se oko nje događa i nije zaslijepljena svojom ljepotom toliko jako da misli kako nema protivnika. Njezina zločestoća se najbolje pokazuje kroz njezin odnos prema pozitivnim likovima Ljubice i Branimira, a na kraju i u njenom ponašanju prema sinu. Još vještija od Melite je Lina. Lijepa je, zla i veoma proračunata žena koju je gotovo nemoguće uništiti i koja je u stanju navesti muškarca na sve što hoće. Njezino zlo se najbolje zrcali u ubojstvu mlade Olge i ponašanju prema kćeri, a fatalni učinak na muškarce je najbolje vidljiv u očaranosti baruna Alfreda jednako ili većoj od Branimirove očaranosti Melitom ili Đorđove očaranosti Tenom. Posrnula Klara svih nadvisuje svojom zlobom, ali njen fatalni učinak na muškarce je vjerojatno izbljedio s njenom mladosti nakon čega je ostala samo moć privlačenja ljubavnika. Navedeno govori kako su sve promatrane žene zaista fatalne i kako su promatrani dijelovi njihovih života potvrda njihove fatalnosti.

Literatura:

1. Cvijeta Pavlović, Dramska tehnika Josipa Eugena Tomića, Dani Hrvatskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.26 No.1, travanj 2000., str. 273-285, <http://hrcak.srce.hr/file/109838>, posjet 12. kolovoza 2016.
2. Eugen Kumičić, Olga i Lina, <http://www.orlovac.eu/knjige/olga.pdf>, posjet 12. kolovoza 2016.
3. Goran Kalogjera, Književnik u sjeni (Književni portret Josipa Eugena Tomića), Naučna biblioteka Rijeka, Rijeka, 1989.
4. Helena Sablić-Tomić, Ženski likovi s prijelaza stoljeća (Na primjeru novela Josipa Kozarca. Živka Bertića, Joze Ivakića i Josipa Kosora), Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol.27 No.1 travanj 2001., str. 112-122, <http://hrcak.srce.hr/file/109757>, posjet 12. kolovoza 2016.
5. Josip Eugen Tomić, Melita, <http://www.orlovac.eu/knjige/melita.pdf>, posjet 12. kolovoza 2016.
6. Josip Kozarac, Odabrane pripovijetke, http://ss-amkaramaneo-vis.skole.hr/upload/ss-amkaramaneo-vis/images/static3/951/File/kozaracj_pripovijetke.pdf, posjet 12. kolovoza 2016.
7. Krešimir Nemeč, Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća, Znanje, Zagreb, 1994.
8. Miroslav Šicel, Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
9. https://hr.wikipedia.org/wiki/Fatalna_%C5%BEena , posjet 12. kolovoza 2016.
10. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Vamp>, posjet 12. kolovoza 2016.
11. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33565> , posjet 12. kolovoza 2016.

12. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34604> , posjet 12. kolovoza 2016.
13. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61707> , posjet 12. kolovoza 2016.
14. <http://www.intimatemedicine.com.hr/seks-su-ljudi/tko-su-ustvari-fatalne-zene/>, posjet 12. kolovoza 2016.